
Luterilainen kutsumus ja naisten sosiaalinen vastuu Pohjoismaissa

Pirjo Markkola (toim.), *Gender and Vocation. Women, Religion and Social Change in the Nordic Countries, 1830–1940.* SKS – FLS, Helsinki 2000. 245 s.

■ Artikkelikokoelma *Gender and Vocation* avaa tietä uskonnon roolin tutkimukselle pohjoismaisen naishistorian kontekstissa osoittaen, miten kattava perusta uskonto oli monien naisaktivistien elämässä. Se ei välttämättä ollut antimansipatorinen ja konservatiivinen, kuten on esitetty, vaan sen emansipaatiopyrkimykset kohosivat eri perusteista kuin poliittisen tasa-arvoajattelun.

Teos on syntynyt viiden tutkijan yhteistyönä siten, että

kutakin maata käsittelee yksi artikkeli. Yksilöiden ja yhteisöjen kautta kirjoittajat sitovat Pohjoismaat yhteiseen luterilaiseen kontekstiin. Pirjo Markkolan toimittama teos palvelee englanninkielisenä Pohjoismaita käsittelevän tutkimuksen osallistumista myös kansainväliseen keskusteluun. Teoksen alussa Markkola selvittää perusteellisesti, mutta tiiviisti pohjoismaisen evankelisluterilaisuuden historiaa. Kansainvälistä lukijakuntaa ajatellen merkityksellistä on ollut selittää muun muassa pohjoismaalaisille itsestään selviä käsitteitä, kuten valtionkirkko.

Artikkeleiden punaisena lankana kulkee keskiluokkaisen kaupunkilaisnaisten uskonnollisesti motivoitunut sosiaalityö. Kirjoittajat nostavat esiin naisten varsin itsenäisen toiminnan hyväntekeväisyistyön ja tasa-arvopyrkimysten puolesta. Keskeisenä päätelmänä kokoelma todistaa, että pohjoismaisten naisten tavassa venyttää, muovata ja uudelleen rakentaa naisten asemaa ja toimintamahdollisuuksia uskonnollisissa viitekehysissä, perusteluita ei haettu poliittisesta emansipaatioideologiasta, vaan Raamatusta ja luterilaisen kutsumusajattelun tulkinnoista.

Ruotsalainen Inger Hammar on tutkinut erityisesti luterilaisen kutsumusajattelun ja naisemansipaation suhdetta. Varhaiset ruotsalaiset feministit Fredrika Bremer (1801–1900) ja hänen seuraajansa vaativat luterilaisen liberaalteologian pohjalta naisten inhimillisen ja sosiaalisen arvon tunnustamista sekä oikeutta kantaa vastuusta hädänalaisista. Heidän ajatteluaan vastus-

tivat etunenässä kirkonmiehet, jotka vaalivat perinteistä näkemystä naisen tehtävästä kotona. Moraalireformin myötä vastareaktio nousikin toisesta ääripäästä: sekularisoituvan ajattelun mukaan naista ei tarvinnutkaan vapauttaa seksuaalisuudestaan, vaan seksuaalisuudelleen. 1800-luvun lopulle tultaessa ruotsalainen feministinen liike olikin kahtiajaon kynnyksellä, kun muun muassa aiemmin liberalistista tulkintaa naiseudesta kannattanut Ellen Key asettui samaan linjaan sekulaaria ideologiaa puolustavien kanssa. Hammarin varsinainen viesti on, että ruotsalaisen naishistoriantutkimuksen 'uskontosokeus' näkyy sen tulkinnassa naisliikkeen noususta sekulaarisuuden ja uudenlaisen taloudellisosiaalisen kehityksen kumppanina. Lukemalla Bremeriä, Rosalie Olivercronaa (1823–1898) ja Sophie Adlersparrea (1823–1895) Hammar osoittaa, miten vahvat juuret 1800-luvun ruotsalaisella feminismillä oli nimenomaan luterilaisessa ajattelussa.

Björg Seland selvittää naisten toimintaa norjalaisessa lähetysliikkeessä. Lähtökohtana naisten toiminnassa oli jo 1800-luvun alkupuolella käynnistynyt "epäsuora lähetystyö." Ompeluseuroja perustamalla naiset osallistuivat pakanalähetyksen tukemiseen. Ensimmäinen naislähetti siunattiin matkaan jo 1870, joten Norjassa naisten toiminta lähetystyön hyväksi käynnistyi varhain muihin Pohjoismaihin verrattuna. Taustalla vaikutti Selandin mukaan karismaattinen pietistinen herätysliike, ns. haugelaisuus, jossa naisilla oli näkyvä sija.

Seland jakaa naisten toiminnan lähetyspiireissä kolmeen kategoriaan. Konventionaalisesti naiset osallistuivat seurakuntien lähetyspiireihin, joissa he saattoivat tavata toisiaan hyvän asian puolesta ilman, että kyse olisi ollut huvittelusta tai laiskottelusta. Seland näkeekin ompeluseurat ja lähetyspiirit naisille sosiaalisesti merkityksellisinä. Toisessa kategoriassa olivat muodollisessa eliittiasemassa toimivat naiset, niin sanotut "avoimet haastajat." He olivat yleensä lähetystyöntekijöitä, jotka syystä tai toisesta joutuivat taistelemaan näkökantansa puolesta venyttämällä samalla sukupuolinormeja. Erityisesti nämä naiset vetosivat Jumalan tahtoon, jonka he katsoivat ylittävän ihmisen asettamat säännöt. Selandin mukaan lähettinaiset rakensivat radikaalia tulkintaa luterilaisesta kutsumuksesta.

Mielenkiintoisimpana joukkona Seland pitää kuitenkin kolmatta kategoriaa, eli epämuodollisissa eliittiasemissa olevia naisia, niin sanottuja "piilohaastajia", joilla oli yhteisössään valtaa ja ainakin epämuodollisesti korkea status. He olivat kuitenkin yleensä näkymättömiä verrattuna lähettinaiisiin, jotka voidaan nähdä lähetysjärjestöissä toimivien naisten ikoneina. Selandin kategorisointi perustuu tapaustutkimuksiin, ja tätä kolmatta ryhmää hän valottaa yhden naisen tarinalla. Seland toteaa, että näitä epämuodollisissa eliittiasemissa olleita naisia on lähteiden puutteessa hyvin vaikea tutkia, onhan kyseessä 'historia alhaalta päin'. Tämän ryhmän kohdalla vankempi empiria olisikin ollut tarpeen,

vaikka esiin tuodun Ingebjørg Bergen (1866–1933), naimattoman räätälin, tarina on sinänsä vakuuttava.

Pirjo Markkola tarkastelee kolmea erilaista strategiaa suomalaisten naisten toiminnassa yhteiskunnallisten olojen parantamiseksi. Keskeiseksi nousee kysymys naiselle sopivan roolin rajoista: miten kodin piiriin sovitettu hoivaaja saatettiin uudelleen määritellä ja laajentaa kristillistä ihannetta polkematta. Diakonissat hoivatyön ammattilaisina toimivat kodin ulkopuolella, mutta kuitenkin periluterilaisen naisen kutsumuksen, äitiyden, rajamaalla. Hoitaessaan yhteiskunnan heikkoja naimattomat naiset olivat siis äidittömien äitejä. Samalla diakonissojen ammatillinen identiteetti oli muovautamassa uudelleen luterilaista tulkintaa naisen kutsumuksesta.

Vastaava ajattelu kristityn naisen vastuusta oli kannustimena myös yksityisessä hyväntekeväisyystyössä, jota naiset saattoivat varojensa puitteissa tehdä varsin itsenäisesti naisille 'epäsopivalla' kentällä, kuten 'langenneiden naisten' parissa. Myös poliittisella foorumilla naiset toimivat prostituution kitkemiseksi. Poliittinen kutsumus yhdistyneenä kristilliseen maailmankatsomukseen saikin osakseen purevaa kritiikkiä kirkon piiristä. Markkola tarkastelee muun muassa Valkonauhaliittoa, jossa toimineet naiset määrittivät nimenomaan kristinuskon emansipaatiopyrkimystensä perustaksi. Poliittisesti toimineet naiset eivät kuitenkaan kiistäneet sukupuolten välistä eroa, vaan pyrkivät ainoastaan laajenta-

maan luterilaisuuden naisille varaamaa kutsumusta. Naisten tuli voida toimia yhteiskunnan kaikilla tasoilla.

Myös Tanskassa naiset lähtivät moraalireformikeskustelun myötä laajentamaan toiminnan piiriä kodin ulkopuolelle. Karin Lützen käyttää selitysmallina jo 1970-luvun naistutkimuksessa lanseerattua *cult of domesticity* -käsitettä, jota on hankala jouhevasti suomentaa. 'Kotoisuuden ihanne' osunee kuitenkin aika lähelle. Se oli yksi 1800-luvun loppupuolella eläneiden keskiluokkaisten naisten strategioista määritellä koko yhteiskunta kansalaistensa kodiksi. Laajimmillaan 'koti' oli koko maailma, ja sen ääripäässä toimivat muun muassa pakanalähetystyötä tekevät naiset.

Keskustelu yhteiskunnan moraalista alkoi Tanskassakin prostituution ympärillä. Yhteiskunta kansalaisten kotina tarcoitti naisaktivistien mukaan sitä, että kaikkien 'kodin' jäsenten hyvinvoinnista huolehtiminen oli naisten erityinen tehtävä. Naiset vaativat tasa-arvoa miesten kanssa, eivät tullakseen miesten areenalle, vaan muuttaakseen miesten areenan, kodin ulkopuolisen maailman, elimelliseksi osaksi kotia. Tämä merkisi muun muassa sitä, että naisten täytyi voida liikkua kaupungilla joutumatta leimatuiksi prostituoiduiksi. Kaduista oli tehtävä naisille sekä turvallisia että soveliaita. Lützenin mukaan tanskalaiset naiset käyttivät tähän kahta strategiaa, joiden tavoitteena oli 'julkisen piirin domestikaatio'. Ensinnäkin kadut puhdistettaisiin kieltämällä prostituutio, toiseksi ehkäis-

täisiin muita avun tarpeessa olevia luisumasta kaidalle tielle. Tämä toteutuisi hävittämällä kaksinaismoralistinen sukupuolijärjestelmä. Naiset eivät vaatineet tasa-arvoa miesten kanssa, vaan miesten oli tultava moraalisesti tasa-arvoiseksi naisten kanssa. Yhteiskunta oli jo pitkään edellyttänyt naisten kontrolloivan seksuaalista viettiään, nyt sitä samaa oli vaadittava miehiltä. Sosiaalisista ongelmista tuli keskiluokkaisen naisten sydämenasia, jossa ratkaisumalliksi muotoutui "pois kadulta, kodin huomaa". Naiset jalkautuivat Kööpenhaminan kasvavan köyhien joukon keskuuteen perustamalla suojakoteja ja sovinnaisia illanviettopaikkoja. Lützenin tulkinnan mukaan hyväntekeväisyystyötä tekevät naiset eivät kuitenkaan missään nimessä pyrkineet emansipoimaan tavoittamiaan tehtäntyyttöjä ja palvelijattaria. He halusivat ainoastaan ehkäistä näitä luisumasta äärimmäiseen köyhyteen ja kurjuuteen, prostituutioon ja sitä kautta yhteiskunnan vastuulle.

Artikkelin lopuksi Lützen esittelee Andrea Gehlertin (1857–1942), joka sovelsi joustavaa tulkintaa domestikaatiosta laajentamalla 'kodin' rajat kotimaan ulkopuolelle. Gehlert toimi vuosikausia eri puolilla maailmaa ylläpitämällä tanskalaisille merimiehille tarkoitettuja 'lukuhuoneita'. "Isänmaan pojat" olivat kuin lapsia, joita Gehlert ohjasi ja ojensi äidin tavoin. Keskiluokkaisessa ihannekodissa elivät harmonista elämäänsä isä, äiti ja säädyllyinen määrä lapsia, mutta 'kotoisuuden ihanteen' toteutumassa keskeisenä hahmona

oli äiti, nainen joka hoivasi ja ohjasi heikkoja ja tarvitsevia, kuten orpoja, prostituoituja ja merimiehiä. Lützen käsittelee melko laajasti Gehlertin toimintaa, mutta jättää pohtimatta, miten tämä edustaa domestikaation ihanteen puolesta toimineiden naisten suurta joukkoa. Pikemminkin Gehlert nousee esiin ääritapauksena, joka on kiinnostava sinänsä. Monet muut jäivät hänen varjoonsa sekä todellisuudessa että Lützenin artikkelissa. Lopuksi Lützen viittaa aiheeseen, josta lukisi jatkossa kernaasti lisää: Lützen argumentoi sen puolesta, että myös tanskalainen hyvinvointiyhteiskunta perustuu 'kotoisuuden ihanteen' periaatteille, vaikka hyväntekeväisyys on Tanskassa haluttu nähdä nimenomaan hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisen vastustajana.

Inga Huld Hakonardottirin artikkeli käsittelee pitkän kirjon islantilaisien naisten toimintaa sosiaaliturvan hyväksi. Erityisen kiintoisa on islantilaisen köyhäinhuollon historia: keskiajalta lähtien hädänalaisista huolehtivat maaseudun taloista muodostetut yhteisöt. Valtio ja kunnat olivat haluttomia ottamaan vastuuta apua tarvitsevien huollosta. Niinpä nimenomaan naiset, joiden harteilla hoiva ja hoitotyö oli ollut kautta aikojen, toimivat näkyvästi hyväntekeväisyystyössä, naisliikkeessä sekä poliittisella sektorilla. Mantereelta, pääasiassa Tanskan kautta, kulkeutuivat myös Islantiin monet yhdistykset, joita naiset olivat perustamassa ja joiden pariin toiminta kanavoitiin. Pelastusarmeija, Valkonauhaliitto, naisasialiike, NNKY ja

monet muut toimivat areenoina, joilla islantilaiset aktivistinaiset aloittivat tyhjästä työn terveydenhuollon ja sosiaaliturvan puolesta. Hakonardottirin mukaan maan ensimmäiset sairaalat olivat nimenomaan naisten, yleensä yksityisin rahavaroin, rakennuttamia. Kun elettiin jo pitkällä 1900-lukua ja julkinen sektori viimein otti terveyden- ja sosiaalihuollon harteilleen, naisten vuosikymmeniä, jopa -satoja jatkunut toiminta heikompien puolesta, painettiin lopullisesti näkymättömiin. Hakonardottirin huomio ei kohdistu yhtä selvästi kuin muiden kirjoittajien, uskonnollisen ajattelun ja naisten toiminnan yhteyksiin, mutta monet naisyhdistykset olivat kansainvälisten esikuviansa mukaisesti uskonnollisesti orientoituneita.

Vaikka teoksen artikkelit käsittelevät erilaisissa yhteisöissä ja erilaisin tavoin toimineita naisia, kokonaisuus on ehjä ja vakuuttava. Hyväntekeväisyystyötä, siveellisyysskysymyksiä ja äitiyden ihannetta on toki käsitelty aiemmissakin tutkimuksissa, mutta yhteiseen pohjoismaiseen luterilaisuuteen pohjautuva näkökulma on uusi. *Gender and Vocation* tuntuu myös viitoittavan tietä tulossa oleviin tutkimuksiin pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan ja naisten suorittaman hyväntekeväisyys- ja hoivatyön kiinteästä suhteesta. Naisten näkyvä rooli sosiaalisten ongelmien korjaamisessa sekä kodin arvojen nostamisessa yhteiskunnalliseen keskusteluun ovat olleet petaamassa tietä sille, että valtio ja kunnat ottivat vastuun apua tarvitsevien huoltamisesta sekä

monista muista aiemmin naisille kodin piiriin kuuluneista hoivatehtävistä. Niiden ilmenymiä ovat nykypäivänä sellaiset itsestäänselvyydet kuin julkisen sektorin päivähoido, vanhusten- ja terveydenhuolto. 1990-luvun laman jäljissä onkin kiintoisaa tutustua hyvinvointivaltiota edeltäviin rakenteisiin ja käytäntöihin, kun monia yhteiskunnallisia turverakkoja on rahanpuutteessa priorisoitu heikennettäväksi.

Seija Jalagin